

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

M. Fabii Quintiliani Institutionum Oratoriarum Libri Duodecim

Summa diligentia ad fidem vetustissimorum codicum recogniti ac restituti

Quintilianus, Marcus Fabius

Lugd. Batav. ; Roterodami, 1665

Cap. II. Cognoscenda esse oratori quibus mores formentur.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12945

propter ut res feret, flectetur oratio, manente honesta voluntate.

C A P. II.

Cognoscenda esse oratori quibus mores formentur.

QUando igitur orator est *vir bonus*, is autem citra virtutem intelligi non potest, virtus etiam si quosdam impetus ex natura sumit, tamen perficienda doctrina est: *mores* ante omnia oratori studiis erunt excolendi, atque omnis honesti iustique disciplina pertractanda: sine qua nemo nec vir bonus esse, nec dicendi peritus potest. ² Nisi forte accedamus iis, qui natura constare mores & nihil adjuvari disciplina putant: scilicet, ut ea quidem quæ manu fiunt, atque eorum etiam contemptissima, confiteantur egere doctoribus: virtutem vero, qua nihil homini quo ad deos immortales propius accederet, datum est, obviam & illaboratam, tantum quia nati simus, habeamus. ³ Abstiniens erit, qui idipsum quid sit abstinencia ignorarit? Et fortis, qui metus doloris, mortis, superstitionis, nulla ratione purgaverit? Et iustus, qui æqui bonique tractatum, qui leges, quæ natura sunt omnibus datæ, quæque propriæ populis & gentibus constitutæ, non eruditore aliquo sermone tractaverit? *O quam istud parum putant, quibus tam facile videtur.* Sed hoc transeo, de quo neminem qui literas vel *primis*, ut ajunt, *labris degustavit*, dubitaturum puto. ad illud sequens revertar,

TRes philosophiæ partes oratori necessarias docet, maximeque *moralem*, dicit autem more Platonis, semina virtutum nobis esse innata, sed illa tamen esse amplificanda *studio & doctrina*. Turnebus.

¹ *Quando igitur oratori, &c.* Cic. apud Lactant. lib. 4. cap. 14. Philosophiæ quidem præcepta noscenda: vivendum autem civiliter. Empor. Rethor. Nobis omisso illo rigore philosophiæ, in consiliis dandis civiliter disputandum est. *Piib.*

² *Nisi forte.*] Arist. primo cap. secundi libri Ethicorum, probat virtutem *natura non constare, sed exercitatione & habitu*, quanquam nonnulli philosophi virtutem in natura posuerunt. *Turn.*

³ *Abstiniens erit.*] Addit confirmationem per inductionem. ceterum cum vulgo *abstiniens* accipitur pro eo qui rebus alienis abstinet, suisque contentus est, hic tamen significare videtur *temperantem*, qui scilicet animi perturbationem sedat. *Idem.*

¹ *Idem.*

tar, ne dicendi quidem satis peritum fore, qui non & naturæ vim omnem penitus perspexerit, & mores præceptis ac ratione formarit. Neque enim frustra in tertio de Orat. libro L. Crassus cuncta quæ *de aquo, justo, vero, bono*, deque iis quæ sunt contra posita dicuntur, propria esse oratoris affirmat: ac philosophos cum ea dicendi viribus tuentur, uti rhetorum armis, non suis. Idem tamen confitetur ea jam esse à philosophia petenda, videlicet quia magis hæc illi videtur in possessione earum rerum fuisse: Hinc etiam illud est quod Cicero pluribus libris & epistolis testatur, dicendi facultatem ex intimis sapientiæ fontibus fluere: 'ideoque aliquandiu præceptores eosdem fuisse morum atque dicendi. ² Quapropter hæc exhortatio mea non eo pertinet, ut esse oratorem philosophum velim, quando non alia vitæ secta longius à civilibus officiis, atque ab omni munere oratoris recessit. ³ Nam quis philosophorum aut in judiciis frequens, aut clarus in concionibus fuit? ⁴ Quis denique in ipsa, quam maxime plerique præcipiunt, reipublicæ administratione versatus est? Atque eo illum quem instituo, Romanum quendam velim esse sapientem, qui non secretis disputationibus, sed rerum experimentis atque operibus vere civilem virum exhibeat. Sed quia deserta ab iis qui se ad eloquentiam contulerunt, studia sapientiæ, non jam in actu suo atque in hac fori luce versantur, ⁵ sed in porticus &

gymna-

¹ *Ideoque aliquandiu.*] Sic Phœnix apud Homerum ait se datum esse pedagogum Achilli, rerum actorem & verborum oratorem. *Idem.*

² *Quapropter hæc.*] Vult oratorem peritum esse philosophiæ, non tamen vivere more philosophico, quia philosophi (ut Plato) jubent *abstinendum esse rep.* Et Pythagoras, qui potius philosophi nomen usurpavit, dixit, *à fabis abstineto*, id est, *à magistratibus & officiis civilibus.* orator autem in politicis officiis agit. *Idem.*

³ *Nam quis philosophorum.*] Macrobius in Somn. Scip. Soli sapientiæ deditos

ut abunde Græcia tulit, ita Roma nescivit. *Pitb.*

⁴ *Quis denique.*] Epicurus enim dicebat, *lata dum visis*: atque ita significabat sibi soli vivendum esse, neque accedendum ad reip. administrationem. *Turneb.*

⁵ *Sed in porticus.*] *Porticum* ait propter Zenonem, qui docuit in *porticu.* addit gymnasia propter Platonem, qui docuit in *Academia*, & Arist. qui docuit in *Lycio*, & Antisthenem, qui occupavit *gymnasium Cynosarges.* mox etiam conditæ scholæ, ad quas commebant discipuli. *Idem.*

gymnasia primum, mox in conventus scholarum recesserunt, id quod est oratori necessarium, nec à dicendi præceptoribus traditur, ab iis petere nimirum necesse est, apud quos remanfit. Evolvendi penitus auctores qui de *virtute* præcipiunt, ut oratoris vita cum scientia divinarum rerum sit humanarumque conjuncta. Quæ ipsæ quanto majores ac pulchriores viderentur, si illas ii docerent, qui etiam eloqui præstantissime possunt? Utinamque sit tempus unquam, quo perfectus aliquis (qualem optamus) orator hanc partem superbo nomine, & vitiis quorundam bona ejus corrumpentium invisam, vindicet sibi ¹ ac velut rebus repetitis in corpus eloquentiæ adducat. Quæ quidem cum sit in tres divisa partes, *naturalem*, *moralem*, *rationalem*: quæ tandem non est cum oratoris opere conjuncta? Nam ut ordinem retroagamus, de ultima illa, quæ tota versatur in verbis, nemo dubitaverit, si & proprietates vocis cujusque nosse, & ambigua aperire, ² & perplexa discernere, ³ & de falsis judicare, & colligere ac resolvere quæ velis, oratoris est, quanquam ea non tam est minute atque concise in actionibus utendum, quam in disputationibus: quia non docere modo, sed movere etiam ac delectare audientes debet orator: ad quod impetu quoque & viribus ac decore est opus: ut vis annuum major est altis ripis, multoque gurgitis tractu fluentium, quam tenuis aquæ, & objectu lapillorum resultantis. ⁴ Et ut palæstrici doctores illos quos *numeros* vocant, non idcirco discen-

¹ *Ac veluti rebus repet.*] Allusio est ad consuetudinem Romanam. antequam enim bellum indiceretur, mittebatur facialis cum verbenario ad res repetendas quæ ablata fuerant, eaque dicebatur *clarigatio*. id est, *clara voce facta rerum repetitio*. Idem.

² *Et de falsis judicare.*] Hoc nomine mihi videtur complecti *captiones sophisticas*, adversus quas *elenchorum* libros scripsit Aristoteles. huc pertinet quod Fabius scribit de *ceratris* & *crocodilinis* lib. primo. Idem.

³ *Et perplexa.*] Alludit ad libros *analyticos* Arist. in quibus docet *resolutionem syllogismorum in partes*. addidit autem *colligere*, quia docet Arist. illic quo pacto *conclusionem* possimus elicere secundum *formam syllogisticam*. Idem.

⁴ *Et ut palæstrici.*] *Numeros* hoc loco appellat optimam *motus* & *gestus* conformationem, quæ ad decorum facit, ut testatur lib. 9. cum inquit, *Metrum in verbis modo, rhythmus etiam in corporis motu est*. Idem.

discuntibus tradunt, ut his omnibus ii qui didicerint, in ipso luctandi certamine utantur (plus enim pondere & firmitate & spiritu agitur) sed ut subsit copia illa, ex qua unum aut alterum, cujus se occasio dederit, efficiant: ita hæc pars dialectica, sive illam dicere malimus *disputatricem*, ut est utilis sæpe & finitionibus & comprehensionibus, & separandis quæ sunt differentia, & resolvenda ambiguitate, & distinguendo, dividendo, illiciendo, implicando: ita si totum sibi vindicaverit in foro certamen, obstabit melioribus, & sectas ad tenuitatem suam vires, ipsa subtilitate consumet. Itaque reperias quosdam in disputando mire calidos, cum ab illa cavillatione discesserint, non magis sufficere in aliquo graviore actu, quam parva quædam animalia, quæ in angustiis mobilia, campo deprehenduntur. Jam quidem pars illa moralis quæ dicitur *Ethice*, certe tota oratori est accommodata. Nam in tanta causarum (ut superioribus libris diximus) varietate, cum alia conjectura quærantur, alia finitionibus concludantur, alia jure summoveantur, vel transferantur, alia colligantur, vel ipsa inter se concurrant, vel in diversum ambiguitate ducantur, nulla fere dici potest, cujus non parte in aliqua tractatus æqui ac boni reperiatur. Plerasque vero esse quis nescit, quæ totæ in sola qualitate consistant? ¹ In consiliis vero quæ ratio suadendi est ab honesti quæstione seposita? Quid illa etiam pars tertia, quæ *laudandi ac vituperandi* officiis continetur? Nempe in tractatu recti pravique versatur. ² An de *justitia, fortitudine, abstinentia, temperantia, pietate*, non plurima dicet orator? sed ille vir bonus, qui hæc non vocibus tantum sibi nota atque nominibus, aurium tenus in usum linguæ perceperit, sed qui virtutes ipsas mente complexus,

¹ In consiliis vero.] Locus est hic finalis generis deliberativi, ut ostendamus rem esse honestam. addunt rhetores utilitatem. honestum quoque finis est demonstrativi generis Idem.

² An de justitia.] De iis virtutibus sæpe est oratori tractandum, vel cum ita postulat causæ ratio, vel cum excurrit in locos communes, qui sunt de virtutibus & vitiis. Idem.

plexus, ita sentiet, nec in cogitando ita laborabit, sed quod sciet, vere dicet. ¹ Cum sit autem omnis generalis quæstio speciali potentior, quia universo pars continetur, non utique accedit parti quod universum est: profecto nemo dubitabit generales quæstiones in illo maxime studiorum more versatas. Jam vero cum sint multa propriis brevibusque comprehensionibus finienda, unde etiam status causarum dicitur *finitivus*: nonne ad id quoque instrui ab iis qui plus in hoc studii dederunt, oportet? Quid? non quæstio juris omnis, aut verborum proprietate, aut æqui disputatione, aut voluntatis conjectura continetur? quorum pars ad rationalem, pars ad moralem tractatum redundat. Ergo natura permixta est omnibus istis *oratio*, quæ quidem oratio est vere. Nam ignara quidem hujusce doctrinæ loquacitas, erret necesse est, ut quæ vel nullos vel falsos duces habeat. ² Pars vero naturalis, cum est ad exercitationem dicendi tanto cæteris uberior, quanto majore spiritu de divinis rebus quam humanis loquendum est, tum illam etiam moralem, sine qua nulla esse (ut docuimus) oratio potest, totam complectitur. ³ Nam si regitur *providentia* mundus, administranda certe bonis viris erit respublica. Si divina nostris animis origo, *tendendum ad virtutem*: nec voluptatibus terreni corporis serviendum. An hæc non frequenter tractabit orator? Jam *de auguriis, responsis, religione*, denique omnibus de quibus maxima sæpe in senatu consilia versata sunt, non erit ei differendum, si quidem (ut nobis placet) futurus est vir civilis idem? Quæ denique intelligi saltem potest eloquentia hominis optima nescientis? Hæc si ratione manifesta non essent,

¹ *Cum sit autem.*] Orator tractat *hypothesein*, eamque ad *thesin* revocat, sed *thesis* quæstio est philosophica, atque adeo *thesis* quæ ab oratore tractatur, magna ex parte à *philosophia morali* ducitur. *Idem.*

² *Pars vero naturalis.*] Partem naturalem latius accipit quam Arist. nam Aristoteli scientia posita est vel in illis re-

bus quæ sunt intra cælum, vel in cælo. secundum Fabium etiam complectitur *metaphysicam* & *theologiam*. *Idem.*

³ *Nam si regitur.*] Hæc propositio tractatur in *physica*, ac dicunt *Stoici* & *Academici* mundum *providentiæ* regi, negant autem *Epicurei*. si tamen propositio sit confessa, ex dei imitatione vir bonus Remp. administrabit. *Idem.*

essent, exemplis tamen crederemus. ¹ Siquidem & Periclem, cujus eloquentiæ, etiam si nulla ad nos monumenta venerunt, vim tamen quandam incredibilem cum historici, tum etiam liberrimum genus hominum comici veteres tradunt. Anaxagoræ physici constat auditorem fuisse, & Demosthenem principem omnium Græciæ oratorum dedisse operam Platoni. Nam M. Tullius non tantum se debere scholis rhetorum, quantum Academia spatii frequenter ipse testatus est. Neque tanta in eo unquam fuisset ubertas, si ingenium suum conseperto fori, non ipsius rerum naturæ finibus terminasset. ² Verum ex hoc alia mihi quæstio exoritur, quæ secta conferre plurimum eloquentiæ possit: quanquam ea non inter multas potest esse contentio. ³ Nam in primis nos Epicurus à se ipse dimittit, qui fugere omnem disciplinam navigatione quam velocissima jubet. Neque vero Aristippus summum in voluptate corporis bonum ponens, ad hunc nos laborem adhortetur. ⁴ Pyrrho quidem quas in hoc opere partes habere potest, cui iudices esse apud quos verba faciant, & reum pro quo loquatur, & senatum in quo sit dicenda sententia, non liquebit? Academiam quidam utilissimam credunt, quod mos in utranque partem differendi, ad exercitationem forensium causarum proxime accedat. Adjiciunt loco probationis, quod ea præstantissimos in eloquentia viros ediderit. Peripatetici studio quoque se quodam oratorio jactant. ⁵ Nam theses dicere exercitationis gratia fere

¹ Si quidem & Periclem.] Cic. in Bruto ait quosdam suo tempore extitisse Periclis orationes: Attamen Fab. lib. 3. Periclis eas esse negat. Eupolis etiam dicebat Periclem fulgurare, tonare, & Græciam permiscere, dicebat item in Periclis labris sebitare Pytho, quæ est dea eloquentiæ. Idem.

² Verum ex hoc.] Cic. lib. 3. de Oratore, rejectis aliis sectis oratori idoneam fore putat Peripateticam & Academicam: Fab. autem oratori maxime utiles putat has duas sectas. ait tamen

oratorem esse liberum debere, ut ex omnibus quod utile videatur excerpatur. Idem.

³ Nam, &c. Epicurus.] Cic. lib. primo de Finibus ait ab Epicuro spectam esse eloquentiam, spectam dialecticam, reliquasque disciplinas, præter physicam & moralem. Idem.

⁴ Pyrrho quidem.] Pyrrho omnia revocavit ad dubitationem, ita ut ne sensibus quidem crederet. ab hoc sunt appellati Sceptici, hoc est consideratores. Idem.

⁵ Nam theses.] Cic. in Orat. ad Bru-

fere est ab his institutum. *Stoici* sicut copiam nitoremque eloquentiæ fere præceptoribus suis defuisse concedant necesse est, ita nullos aut probare acrius, aut concludere subtilius contendunt. ¹ Sed hæc inter ipsos, qui velut sacramento rogati, vel etiam superstitione constricti, nefas ducunt à suscepta semel persuasione discedere. Oratori vero nihil est necesse in cuiusquam jurare leges. Majus enim est opus atque præstantius ad quod ipse tendit, & cuius est velut candidatus, si quidem est futurus cum vitæ, tum etiam eloquentiæ laude perfectus. Quare in exemplum bene dicendi facundissimum quenque proponet sibi ad imitandum: moribus vero formandis quam honestissima præcepta, rectissimamque ad virtutem viam deliget. Exercitatione quidem utetur omni, sed tamen erit plurimus in maximis quibusque ac natura pulcherrimis. Nam quæ potest materia reperiri ad graviter copioseque dicendum magis abundans, quam *de virtute, de republica, de providentia, de origine animorum, de amicitia*? Hæc sunt quibus mens pariter atque oratio insurgant, vere bona, quæ mitigent metus, coërceant cupiditates, eximant nos opinionibus vulgi, ² animumque cælestem pariant. ³ Neque ea solum quæ talibus disciplinis continentur, sed magis etiam quæ sunt tradita antiquitus, *dicta, & acta præclare, & nosse, & animo semper agitare* conveniet. Quæ profecto nusquam plura majoraque, quam in nostræ civitatis monumentis reperientur. *An fortitudinem, justitiam, fidem, continentiam, frugalitatem, contemptum doloris ac mortis, melius alii docebunt, quam Fabritii, Curii, Reguli, Decii,*

tum ait Arist. ita discipulos exercuisse, ut eos dicere cogeret de *thesi* proposita in utranque partem. itaque locos topicorum refert ad *problema*. id est ad *thesin*. postea rhetores *thesin* habuerunt inter progymnasmata. Vide Fab. l. 2. *Idem.*
¹ *Sed hæc.* Rogantur sacramento milites, quando adiguntur ad iusjurandum, pollicenturque se legitime militaturos. itaque sacramentum frangere

non solent. & alioqui *emansores & desultores* puniuntur legibus. *Idem.*

² *Animumque.* Quæ probent. Vide *Passerat.*

³ *Neque ea solum.* Hactenus probavit utilem esse philosophiam, nunc exemplorum *cognitionem* ab historiis ductam esse necessariam docet: sed hic exemplorum usus ad philosophiam moralem referre videtur. *Turneb.*

I. *Quam-*

cii, Mutii, alique innumerabiles? ¹ Quantum enim Græci præceptis valent, tantum Romani (quod est majus) exemplis. ² Tantumque non cognatis id è rebus admoneri sciet, qui non modo proximum tempus, lucemque præsentem intueri fatis credat, sed omnem posteritatis memoriam, spatium vitæ honestæ, & curriculum laudis existimet. Hinc mihi ille justitiæ haustus bibat, hinc sumptam libertatem in caussis atque consiliis præstet. *Neque erit perfectus orator, nisi qui honeste dicere & sciet, & audebit.*

¹ *Quantum enim.*] Cic. 3. de Oratore: Nam ut virtutis à nostris, sic doctrinæ sunt à Græcis exempla repetenda. *Passerat. Pith.*

² *Tantumque non.*] Significare videtur *historiam Romanorum*, cujus cognitio est oratori pernecessaria, pulcherrimam

esse: ex qua colligere possit aliquis, non habendam esse duntaxat rationem *præsentis vitæ*, sed multo magis *immortalitatis*, quanquam id referri posset etiam ad totam philosophiam, & ea quæ dicta sunt. *Turneb.*

C. A P. III.

Necessariam juris civilis oratori esse scientiam.

¹ **J**uris quoque civilis necessaria huic viro scientia est, & morum ac religionum ejus reipublicæ quam capeisset. Nam qualis esse suasor in consiliis publicis privatisve poterit, tot rerum quibus præcipue civitas continetur, ignarus? ² Quo autem modo patronum se caussarum non falso dixerit, qui quod est in caussis potentissimum, sit ab altero petiturus? pene non dissimilis iis, qui poëtarum scripta pronuntiant. Nam quodammodo mandata perferet, & ea quæ sibi à iudice

Jus civile pars est philosophiæ moralis: continetur enim sub parte politica. est autem jus civile positum aut in magistratibus & rebus humanis, aut in sacerdotibus & rebus divinis. sic enim partitur Cic. in lib. de Legibus, & jurisconsultus titulo primo pandectarum. *Turneb.*

¹ *Juris quoque civilis necessariæ, &c.*] Jul. Severianus libello de arte dicendi: *Oratori Juris Civilis neque omittendum studium est, nec penitus appetendum. Nam*

nec rudis esse debet Juris Orator: & si se multum juris scientiæ dederit, plurimum de cultu Oratoris atque impetu remittit. Quod fortassis ex antiquo scriptore mutuatum à Jul Severiano Fabius hic quasi ex professo reprehendere videtur. *Passerat. Pith.*

² *Quo autem modo.*] Nonnulli enim oratores juris ignari solabant *jurisconsultos* consulere, quum jure videbatur causa egeret. *Turneb.*